

Volný člověk nemyslí o ničem méně než o smrti, a jeho moudrost není přemýšlení o smrti, nýbrž o životě.

Spinoza, Ethika, IV, 67.

Ano, cítím, že jsme tam, že jdeme v tom směru, že stojíme zcela blízko, na samém prahu toho: *všecky cesty vedou k životu*. Ano, cítím, v tom je smysl modernosti. Staré doby naučily člověka umění velice vzácnému: krásně umírat; moderní musí ho naučit tisíckrát těžšímu: krásně žít. Nový heroismus musí se vykristalísovat, nové rytířství, nový řád, nová kázeň, nový styl tvořit. *Nový heroismus*, převrácený starého: množit říši života na úkor smrti. Z bahen dnešní zbabělé neutrality a opatrnického indiferentismu musí vyrůst pevná a hrdá hradba nové pevniny.

Rozsvítit všecku tmou, vyzpívat všecku mlhu, ukázat smrt jako iluzi a negaci, přechod a klam! Rehabilitovat všecko malé a kleslé, dát smysl všemu ztracenému a zdánlivě nerozumnému. Všecky záporné pomysly — náhodu i osud — nahradit hodnotami kladnými. Činit svět logičtější, pomáhat té logice, která tak bolestně, pozvolna a ztěžka krvavým porodem rodí se z bezrozmé tmy.

Duše začíná sílit, růst a mohutnět v naší době. Nový prvek, nový herec přichází na jeviště světa. Drama dostává jiný rytmus, jiný tok, jiný profil. Uvědomujeme si teprve zvolna a s nevěřícím podezíravým úžasem obrysy této nové pevniny, neobjevené posud, poněvadž skoro přes noc vyrostla z propasti vod a vypučela z hlubin tmy. A poroste teprve — jak a kam, kdo může dnes říci? *Vědy duše a subjektu* — té nové, jinak nové Ameriky — se teprve zrodí snad zítra. (Přijdou teprve po vědách objektu, po dokonání těchto, slavnější jejich dědičky.) Nemáme posud o novém světě napsáno o mnoho více než fantastické romány — ty ubohé popisy obraznosti těžké a umdlené,

uštvané a ubičované na blátivých starých cestách jako nákladní kuň zapřažený v těžkém povoze. Máme teprve její romantickou alchymii. Kdy přijdou blažené generace, jež napíší a porozumí její chemii?

Duše stává se vědomější sebe. Nabývá moci nad sebou a tím i nad vnějším světem. Nesmírné dmutí touhy táhne dnes krajinami duše. Plodné vlhké větry, vonné budoucí úrodou, volají ze země všecky kořeny a všecky zárodky, a tisíce plachet stojí připraveno, aby je schytalo a dalo se jimi hnát do sladkého zámoří. Staré pojmy nemohou pojmut nový vnitřní obsah a lámou se pod ním jako přetížené stromoví pod těžkou žní. A tisíce dráh otevírá se tam, kde stálo včera ještě tisíce zdí a hradeb, a tisíce mostů tam, kde trčelo tisíce věží. Před tím vším stojí duše: ona, slabé, bledé, chudokrevné dítě včerejška před nedohlednem rozběhlých cest a kanálů, kde místo vody žene duch. Stojí, zmítána na jejich křížovatkách v nerozhodné touze jako loď chycená ve víru.

Je nade všecko třeba ji tužit, ji křehkou hračku od včerejška, křehkou jako všecko teprve včerejší. Nebyla pokryta včera ještě ani pleť. Bolel ji i stojatý vzduch: jak má dnes zápasit s větry a vzdorovat jim a líbat se s nimi v rozkoši odpírání a poddávání se? Včera ještě byla jen trpná *sensitiva*: dojem a nálada, hra nervů, šustot lámaného hedvábí, rozběhlý tanec pružných sensací, pavučina zavěšená mezi nudou a rozmarem, hra a houpačka obou.

A dnes má být mostem, po němž se chceme stěhovat ze starého světa v nový? My staří lidé, těžcí a těžkopádní lidé se svými těžkými zavazadly, s nákladními vozy, se starým dubovým dědovským nábytkem, s těmi těžkými, železem kovanými bednami? S tím vším balastem zděděných pojmů a institucí, schemat a předsudků?

Lze to vůbec? Není nutno, abychom *sobě ulehčili*, právě jako aby *ona zpevněla*?

Ano, je třeba ji učinit pevnější a *sebe* pružnějšími. Jak *ona* bude růst do svalů, tak *my* do nervů, jak *ona* do extensity, tak *my* do intensity, jak *ona* do vnějška, tak *my* v nitro. *Ona a my* — ty dvě hodnoty jsou komplementérní.

Ano, je potřeba pustit duši do běhu všemi příkrými skalnými

drahami za velikými dobrodružstvími rozumu i srdce, vrhnout ji do proudů všech duchových maelstromů jako vrak, dát jí vyplout z hlubin na povrch a z povrchu padnout do hlubin, dát se jí probíjet nebezpečími a silit v bolestech, tuhnout ve výhních a tát v chladu.

A sním o novém heroismu, novém způsobu a stylu jeho. Starý sen o novém rytířství. *Rytířství spatého ducha* — tentokrát doslova a ne jen obrazem a figurou rétoriky.

Rytířovali staří v neznámých zemích, jezdili na skleněné vrchy, dobývali říše za sedmi sinými moři a dvanácti modrými horami. To byla dobrodružství vnější a hmotná. My však dnes víme již, že život vnitřní, život duše má dobrodružství tisíckrát tajemnější, že se vyrovnají dramatickou silou dobrodružstvím vnějším, že je převyšují nekonečně tragikou. A lidé silní obracejí se dnes k těmto novým dobrodružstvím vnitřním a duševním jako staří a mrtví k starým vnějším. Všichni poctiví a silní, kteří hledají svou vlast za poledníkem své touhy, pod nebem, jež má barvu jejich nálady a na horách, jež odpovídají ozvěnou tepu jich srdce a volání jich vzletlých myšlének, kdy křičí v extasi a šíře rozepjatých křídel. A jak vnější svět dnes pustne, jak se stává dnes stále jednotvárnější, střízlivější, všednější a opakovanější, stejně tak roste před roztouženým naším zrakem dobrodružnost, neprozkoumanost a nejistota prudké a horké posud půdy nového duševního světa, rychle a nedávno vyvřelého, kde není ještě ssedlých pevných tvarů a kornatých povrchů . . .

Nový svět hledáme a kdo řekl nový svět, řekl *nové umění*. Nové umění, ach ano, to: *umění krásně žít*. Dosud byly rozděleny a znepřáteleny umění a život. Teď je problém ten: ze života udělat umění a z umění život. Měli jsme dosud jen uměníčka, malá, svárlivá, rozporná a uzavřená: krásné obrazy a krásné vázy a krásné hudby a krásné sochy a krásné básně a nejčastější a nejkrásnější: krásné pomníky, mramorové hlazené pomníky na hroby velkých činů a velkých lásek a velkých srdcí a velkých duší — mrtvých. Mramorové, jako slunce hlazené desky na hroby, aby nic nevyrostlo z minulosti, co není na pomníku vytesáno nebo vyryto.

Ale jiný bude teď problém. A to ten: aby každá tráva, která vy-

rostla z hrobu, byla nám milejší a cennější než nejkrásnější kámen nad ním, a každý člověk, jenž vyrostl z onoho mrtvého, milejší a cennější než mrtví celého světa, než popel císařů a urny Alexandrů. To bude problém: cenit život! *Naučit se ho cenit!* Nedat smrti tolik mrtvých otvorů, tolik mrtvých hrobů, odkud by mohla házet na nás své stíny, rozestírat nad námi své ledové příkrovy, vypouštět své temné netopýry, jichž křídla zastírají nám slunce. Nedat život mrtvým, ale živým.

My dbali posud jen o částky, zlomky, detaily; my šli od jedné k druhé, ztraceli, co nalézali. Dnes chceme *zachovávat všechno a množit*. Dnes známe dvojí krásu: jedno ohnisko hmotné a detailové, druhé celkové a symbolické — právě duchovní. Dnes víme, že duchovní je schopna stále větší intenzity stupňováním, že všechno je zároveň celek i část — část pro vyšší syntesu, celek pro hlubší analýsu. A proto neuzavřeme rozvojový rytmus ani na jedné ani na druhé straně. Proto zamítneme *mrtvý bod a konec*. Proto nepřeveme nic efektem pevným a konečným, *efektem smrti*. Nové umění bude umění Života a ne smrti. Tím právě bude se lišit od starého, zlomkového — ono nové, celistvé, splývavé, zároveň ohnisko i paprsek, hybné a zvlněné jako moře věčnosti.

Posud umění bylo separatistické, odlučovalo, přerývalo — jako život. Bylo pojmem, podstatou a svou esencí *romantické*. Pracovalo smrtí jako posledním pevným pojmem. Všechen rozum a pohyb, světlo a styl byly tu jen proto, aby propadly beztvorosti, tmě, alogismu. Staré umění všechny své efekty bralo ze smrti. Byly to efekty člověka hrubého, starého, primitivního. Nové je bude brát ze života. Nebude bez nich — protože je síla a síla působí účinem. Ale bude jemnější, diskretnější, hlubší. Nebude pracovat tmavým pozadím, spuštěnou oponou, neproniknutelnou zdí smrti, nýbrž perspektivami života zmnoženého a stupňovaného.

Sním bílý sen nové Renaissance.

— Duši teče mi slavná řeka představ, pokojná a hluboká, uspaná

v poledním slunci, a tvoří ostrovy Krásy, sladké a zralé, pastvu očí a radost duše.

— Leží země její na poledni, za sedmi vysokými rozervanými romantickými horami. A dojdete jí jen tehdy, když jste dříve přebrodili sentimentální močály plné zimnic a mlh, sentimentální kalné močály s nízkou melancholickou klečí.

— Je země ta pak suchá a slunná.

— Zvláštní akcent pak nad ní leží: akcent stylu.

— Je celá stylisovaná s architekturní grandezdou. Nikde křečí a násilností, uzlů a chumlů, pomatené úpornosti. Snadné a volné je tu všecko a řád a styl jedno jsou jako vůle a myšlenka. Všecko se vyzpívalo v melodii a všecka hmota v typ a formu. Barvy si zamilovaly linie a linie jsou řečí idejí. Perspektiva odevšad na všecko.

Pro memoria

Neznám sice nikoho, jemuž bych byl dlužen výklad nějaký a účet o své posici literární — ale, abych čelil různým legendám a klepům, stůj zde, jednou provždy, přece toto:

1. Píšu a budu snad psát do „Času“, poněvadž je mi dnes realism ze všeho nejbližší. Přišlo to tak jednak delším rozvojem myšlenkovým, z něhož poctivý účet nalezne, koho to zajímá, ve všem, co jsem psal, jednak fakty vnějšími (kronika p. Třebického a všecko, co následovalo), jež jsou také známy.

Všecko, co do „Času“ píšu a napíšu, podepisuju a podepíšu svým jménem.

2. S redaktorem „Času“ p. drem Herbenem měl jsem, jak známo, různé spory, věčné i osobní.¹ V prvních rozcházíme se snad ve mnohém dosud, druhé však odpadly, když jsme se seznali blíže a o nich se dohovořili.

Praha, 6. ledna 1897.

1 - [Viz Kritické projevy 1, str. 185—196 a 425—432; Kritické projevy 2, str. 254—266 a 349—358].